

Hinni a hihetetlenben

1967-ben született. Eszmetörténész, tanszékvezető egyetemi docens a Pécsi Tudományegyetem Esztétika és Kulturális Tanulmányok Tanszékén. Legutóbbi írását 2013. 11. számunkban közzöltük.

Miért nem ölelhette meg Mária Magdolna a feltámadt Jézust, amikor felismerte, hogy akit kertésznek vélt, valójában a Mester? Miért utasította el az Úr, és miért olyan szavakkal, amelyeket az újabb Bibliafordítók és -magyarázók túlságosan zordnak éreznek, és olykor enyhíteni igyekeznek? *„Mé mou haptou!”* *„Ne érij hozzám!”* *„Ne érints meg!”*

Mária Magdolna nem érinthette meg azt a Jézust, aki hét ördögöt űzött ki belőle, akinek hűséges tanítványa lett, és akit egészen a Golgotáig elkísért. Szemtanúja volt Mestere halálának, és bár az evangélisták az ő nevét nem említik, bizonyosan segédkezett a sírbatételnél is, hiszen a hét első napján, még pirkadat előtt elsőként és egyedül sietett a sziklásírhoz, amelyet azonban üresen talált. Gyászolni ment, s mert azt hitte, valaki titkon elvitte a holttestet, keserves sírásra fakadt. És amikor ez az asszony, aki olyannyira szeretete Jézust, hogy mindvégig kitartott mellette, rádöbrent, hogy él az, akit holtaknak tudott, él, és ott áll előtte, Mesterének még a lábát sem karolhatta át, ahogyan mások, a kenetvivő asszonyok megtehték, akik rövidebb később találkoztak a Feltámadottal!

Miként képzeljük el ezt a találkozást? Úgy, ahogyan Tiziano megfestette, akinek táncos lábú Jézusa elegáns sasszéval kihátrál az előtte térdelő bűnös asszony érintése elől, nehogy a tisztátalan beszennyezze a tisztát? Vagy éppen ellenkezőleg, Franciabigióhoz hasonlóan fessük magunk elé a jelenetet: a vérző sebekkel borított Jézus tapintatosan megkíméli a gyönyörű magdalai Mária patyolat ruházatát? Nemde, inkább kortársuknak, Coreggióknak lehet igaza, hiszen az ő Jézusa Máriára figyel, de baljával az égre mutat, úgyhogy szinte halljuk, amint mondja: *„Ne érints meg engem, mert még nem mentem fel az Atyához, hanem menj el a testvéreimhez, és mondd meg nekik: Fölmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez?”* (Jn 20,17). Ha így képzeljük el Jézus és Mária Magdolna találkozását, hűségesek maradunk a bibliai elbeszéléshez. Mária ugyanis nem érinthette meg azt a Jézust, akit előbb kertésznek vélt, azután pedig csupán Rabbinak, Mesternek ismert fel.

Így szól hozzá Jézus: „Mária!” *Ő megfordulva azt mondja neki héberül: „Rabboni!”* Hihetetlen, csodálatos, megrázó felismerés! A halottnak hitt Jézus él! Igen ám, de mások is föltámadtak már. Más halottokról is tudjuk, hogy visszatértek az élők közé. Fölkelt Jaireus lánya, akit már elsirattak (Mt 9,25; Mt 5,42; Lk 8,55), föléledt a száreftai asszony fia (1Kir 17,22), életre kelt a naimi (Lk 7,14) és a sunemi özvegyasszony fia is (2Kir 4,34). Föltámadt Lázár, sőt Jézus halálakor *„sok elhunyt szentnek föltámadt a teste”* (Mt 27,52). Miben különbözik az övékétől a názáreti özvegyasszony fiának, egy csodarabbinak a feltámadása?

Mária Magdolna és Jézus találkozását hangsúlyosan jelen időben beszéli el János evangéliuma. *Jézus megkérdezi tőle: „Asszony, miért sírsz? Kit keresel?”* *Ő pedig, azt gondolva, hogy a kertész az, ezt fe-*

leli neki: „Uram, ha te vitted el őt, mondd meg nekem, hová tetted, és én elviszem!” Így szól hozzá Jézus: „Mária! Ő megfordulva azt mondja neki héberül: Rabboni!” Az mondja neki Jézus: „Ne érints meg, mert még nem mentem fel az Atyához! Menj a testvéreimhez, és mondd meg nekik: felmegyek Atyámhoz és Atyátokhoz, Istenemhez és Istenetekhez!”

A beszélgetés a jelenben zajlik, mert a feltámadott Jézussal való találkozás az Evangélium szerint nem csupán elmúlt történelmi esemény, amelyre tisztelettel emlékezünk, hanem a hittel megőrzött hagyomány jelene. Az a Jézus ugyanis, akiről az evangélista az első évszázad utolsó évtizedében tanúságot tesz: meghalt, feltámadt, de azután nem halt meg, mert a halál többé nem uralkodik rajta. Ez csakugyan hihetetlen! Jézus élt. Rendben. Jézus nagyszerű dolgokat cselekedett és tanított. Legyen! Jézus meghalt a kereszten. Úgy tudjuk. Jézus föltámadt. Meglehet. Jézus nem halt meg, ma is él. Képtelenség!

János evangéliuma példaként állítja elének a magdalai Máriát. Őneki jelent meg először a feltámadt Krisztus, találkozásuknak ezért önmagán túlmutató jelentése van. A szöveg egy olyan eseményről beszél, amely minden egyes hívőnek, az egyház valamennyi tagjának az életében megtörténik. Azért lesz valaki krisztushívó, mert találkozik Krisztussal, aki a nevéen szólítja, akihez odafordul, akit felismer és követ, mint juhok a jó pásztort. Találkozunk vele a keresztségben, amikor mi magunk megvalljuk, vagy a gyermeket befogadó közösség megvallja Krisztusba vetett hitét. A Krisztus-hit megvallása maga a találkozás, az odafordulás, Jézus Krisztus megérintése. De nem a Rabbi, hanem az egyszülött Fiú megérintése. Erre figyelmezteti Jézus Máriát. Mert nem egyszerűen a feltámadt Rabbit kell megérinteni a hit érintésével, hanem a megdicsőült Krisztust, aki fölment a mennybe és az Atyánál van. Az Evangélium nem enged megállni a Rabbi tiszteleténél! Nem elegendő az a hit, hogy Jézus élt, meghalt, feltámadt. Húsvétot a Mennybemenetel és Pünkösöd teljesíti be.

János evangéliuma szerint tehát úgy kell megérintenünk Jézust, ahogyan a szinoptikusok (Mt 9,18–26; Lk 8,40–56; Mk 5,25–34) a vér folyásos asszonyról tanítják: a hit gyógyító, isteni erőt közvetítő érintésével. Jézus ugyanis azt mondja a köntöse szegélyét félve-rettegve megérintő asszonynak: „a hited meggyógyított”. Csak a hit valódi, benső mozdulata emel föl az ember Jézustól az Atyánál lévő Fiúhoz. Ezért mondja: „Ne érints meg, mert még nem mentem fel az Atyához. Menj a testvéreimhez, és mondd meg nekik: felmegyek Atyámhoz és Atyátokhoz, Istenemhez és Istenetekhez.” Azt a Jézust kell megérinteni és hirdetni, aki az ő Atyjánál, és a mi Atyánknál, az ő Istenénél és a mi Istenünknel van. Az ő Atyjánál, vagyis az örök Ige, az egyszülött Fiú Atyjánál. Az ő Istenénél, mert Jézusnak a feltámadásban helyreállított emberi természetete most is e természet Teremtőjénél, az ő Istenénél van. A mi Atyánknál és Istenünknel, akinek mi nem természetünknel fogva, hanem a kegyelem által lettünk fiai, és akit a testvérünké lett Jézus biztatására merünk Atyánknak szólítani, miután — ahogyan Szent Ágoston mondja — a keresztségben újból megszült minket Anyánk, az egyház. János evangéliuma tehát e helyütt is arról beszél, hogy

Jézus Krisztus a megtestesült, örök Ige, aki az Atyától jött, nekünk átadatott, és Óhozzá tér vissza immár teljes emberségével együtt.

Jó-jó, mondhatja most valaki, de mindezt János evangéliuma meséli el, egy szöveg, amelyet Jézus halála után nagyjából hetven évvel állítottak össze. A te Jánosod isteni méltóságra emeli az ember Jézust, de miért higgyem el neki, hogy az a Jézus, akit Tiberius császár uralkodása idején, Poncius Pilátus helytartósága alatt, valamikor a 30-as évek első felében megfeszítettek Jeruzsálemben, az Atya örök Fia? Hacsak nem látom, ha nem tapasztalom meg, ha nem érzékelem, ha az ujjammal nem tapogatom meg a sebeit, a szögek helyét, akkor nem hiszem, hogy most is él az, akit az evangélisták föltámadottnak mondanak.

János evangéliuma ismeri az effajta érvelést. A jánosi közösség tagjai pontosan tudják, hogy az igehirdetés, amelynek középpontjában a feltámadt Krisztus áll, közvetítőkön keresztül történik, a hit hallásból fakad. Volt, aki látta és megérintette Jézust, ezért hitt, de a többi tanítvány, a nagy többség, köztük mi is, mások tanúságtételére bízta magát, és úgy vallja Úrnak, hogy testi szemeivel soha nem látta őt. *„Tedd ide az ujjadat és nézd a kezeimet; nyújtsd ki kezedet és tedd az oldalamra, és ne légy hitetlen, hanem hívő!”* Tamás azt felelte: *„Én Uram és én Istenem!”* Jézus erre azt mondta neki: *„Mivel láttál engem, hittél. Boldogok, akik nem láttak, és mégis hittek!”* (Jn 20,21).

Boldog, aki a feltámadt Jézust Úrnak és Istennek vallja. Boldog István diakónus, aki *„Szentlélekkel telve föltekintett az égre, látta Isten dicsőségét, és Jézust Isten jobbjá felől állni. Megszólt: »Íme, nyitva látom az egeket, és az Emberfiát állni Isten jobbjá felől.«* Erre ők fennhangon kiáltva befogták fülüket, és egy akarattal rárohantak” (ApCsel 7,55–57). Lám, ez a tanúságtétel korábbi János evangéliumánál, a 70-es évekből származik, a hitvallás azonban ugyanaz. Jézus, bár keresztre feszítették és meghalt, él és Isten jobbján áll, Isten dicsőségében. Az elbeszélés szerint a főtanács tökéletesen érti, mit jelent István hitvallása. Blaszfémia! Jézust isteni méltóságra emeli, holott egy az Isten. Az Apostolok Cselekedeteiben tehát arról a tapasztalatról számol be a zsidó-keresztény közösség, hogy Jézus tisztelete, Jézus nevének segítségül hívása, a nevében végzett gyógyítás „életveszélyes”, mert ez a Jézus tanítványainak meggyőződése szerint isteni méltósággal bír. És mégis, ha kell, sokan az életüket adják, de nem tagadják meg az Atya jobbján álló Emberfiát.

Ugyanerről a megbotránkozott Jézus-hitről tanúskodott néhány évvel korábban Márk: *„A főpap újra megkérdezte őt: »Te vagy-e a Krisztus, az áldott Isten Fia?«* Jézus azt felelte neki: *»Én vagyok. És látni fogjátok az Emberfiát a Hatalmasnak jobbján ülni, és eljönni az ég felhőiben.«* Ekkor a főpap megszaggatta ruháit, és így szólt: *»Mi szükségünk van még tanúkra? Hallottátok a káromkodást. Mit gondoltok?«* Erre azok mindnyájan halálra méltónak ítélték őt” (Mk 14,61–64). A 60-as évek második felében rögzített hitvallás Jézust az egész kozmosz urának és bírójának tartja. Márk is a feltámadt, élő, a Hatalmas jobbján ülő Krisztusról beszél, nem egy a halálból visszatért emberről.

Ugyanerről a hitről tanúskodnak még előbb Pál apostol levelei. A Filippiekhez írt levél gyönyörű himnusza (2,6–11) Jézus Krisztus Istennel való egyenlőségéről, megtestesüléséről, alázatáról és felmagasztalásáról annak tanúbizonysága, hogy Jézus Krisztus nevének kultikus-liturgikus tisztelete 60 körül a zsidó-keresztény közösségek általános gyakorlata. A Jézust követő zsidók Jézus-tisztelete a monoteista zsidó vallásgyakorlatból éppúgy levezethetetlen, mint ahogyan az általuk mélységesen megvetett hellenista politeizmus hatásával sem magyarázható. A hagyományos monoteizmus elfogadott kereteit szétfeszítő, Jézus nevét övező kultusz — teljesen érthető módon — azonnal kiváltotta a zsinagóga vezetőinek haragját és a tanítványok kegyetlen üldözését, hiszen, amint Larry Hurtado fogalmaz, Jézus-tiszteletük „a hagyományosabb zsidó monoteista praxissal összevetve ‘binitárius mutációt’ jelentett”.

Ezekről az üldözésekről legkorábbi keresztény forrásszövegünk, a Tesszalonikiekhez írt első levél is beszámol (2,14–16), a Galatákhoz írt levélből pedig megtudjuk, hogy Pál apostol Saulként éppen e hit miatt üldözte Jézus követőit. Előbb, mint mondja, buzgó zsidóként, ősei hagyományainak őrzőjeként pusztította Isten egyházát, utóbb viszont ő maga is, kinyilatkoztatás hatására, hirdetni kezdte, hogy Jézus Isten Fia (1,13–16). Azt hirdette, amiért ő maga halálra kereste a tanítványokat. Mikor kezdődött az üldözés? A harmincas évek első felében, vagyis a kezdet kezdetén. Saul azért pusztította a zsidó-keresztény közösségeket, mert Jézus-tiszteletük mélyen sértette az ősök hagyományát, amelyhez ő maga következetesen ragaszkodott. Ekkor ítélik halálra István diakónust. Nem kései visszavetítés tehát az Apostolok Cselekedeteiben olvasható hitvallás, mely szerint az Emberfia Isten jobbjára felül áll, hanem a legelső keresztény nemzedék hitének megfogalmazása. Ily módon a legkorábbi, vagyis az ötvenes évek elejéről származó történeti források igazolják, hogy az egyházat immár két évtizede azért üldözik, mert Jézust nem csupán Rabbóninak szólítja, mint először Mária Magdolna, hanem olyan új, teljességgel szokatlan kultikus tiszteletben részesíti, amely az Atya mellett jelöli ki a helyét, egyenlővé téve őt Istennel. Nem egy elszigetelt csoport örült tagjai vallották Úrnak és Istennek Jézust, hanem az egész egyház, hiszen Saul nem egy jelentéktelen zsidó szektát, hanem, mint mondja, *Isten egyházát üldözte és pusztította mód felett* (Gal 1,13).

E hitük miatt üldözték a legelső zsidó-keresztény közösségek tagjait a zsinagóga elöljárói, e hite miatt pusztította az egyházat Saul, ezt a meggyőződést tartotta a Szanhedrin a Tóra megsértésének, amikor — Josephus Flavius tudósítása szerint — a legsúlyosabb büntetésre, megkövezésre ítélte Jakab apostolt és társait. Mi állhat e sajátos, a vértanúságot is vállaló Jézus-tisztelet háttérében? Mária Magdolna tapasztalata. A kenetvivő asszonyok tapasztalata. Az emmauszi tanítványok tapasztalata. A terembe bezárkózó apostolok tapasztalata. Tamás tapasztalata. Pál apostol tapasztalata. Egyszóval, az ősegyház nekünk áthagyományozott hitbéli bizonyossága a Feláradott és az Atya jobbján álló Jézusban.

Hitünk és a tudásunk ezen a ponton szorosan összekapcsolódik, hiszen nincsen szilárdabb, nincsen tudományosan megalapozottabb magyarázat a Jézus-tisztelet e jól dokumentált történelmi jelenségére annál, amit maguk az evangéliumok kínálnak: Jézus Krisztus valóban feltámadt, feltámadása után megjelent a tanítványoknak, majd emberi testben fölment a mennybe, az Atyához. Ha ezt a hitet pusztán önmagában tekintjük, és kiszakítjuk történelmi, társadalmi-közösségi összefüggéseiből, ha ideológiává silányítjuk, akkor egyszerűen képtelenségnek tűnik. Teljességgel hihetetlen! Látjuk azonban, éppen az teszi hihetővé, hogy e hihetetlen dolgok hitéhez az első pillanattól fogva akár életük feláldozásával is ragaszkodnak a tanítványok. Nem tudnak mást hirdetni, mint amit döbbenet-ujjongva megéltek. Tanulatlan, egyszerű emberek ők, híján a műveltségnek, az ékesszólásnak, a logikus érveknek, e hitnek mégis képesek rövid idő alatt további követőket megnyerni a legkülönbözőbb rendű, rangú, nemzetiségű emberek közül, akik szintén hajlandók életüket adni ugyanezért a hihetetlen hitért.

Ha elfogadjuk, hogy a Jézus-tisztelet nem magyarázható sem a zsidó monoteizmus belső fejlődésével, sem külső vallási-kulturális hatással, akkor már csak egy lépés választ el annak kimondásától, amit Tertullianus állít: *„Isten Fia keresztre feszítettett: nem szegény, hiszen szegéyellni való. Isten Fia meghalt: teljességgel hihető, mivel képtelenség. Eltemették és feltámadt: bizonyos, mert lehetetlen”* (*De carne Christi* 5,4). E tömör, sokszor félreértett, eltorzított és kinevetett gondolat valójában egy Arisztotelész által is elismert érvtípust alkalmaz a feltámadás hitére. A görög filozófus szerint ugyanis minél valószínűtlenebb egy esemény, annál kevésbé valószínű, hogy bárki is higgyen a megtörténtében, hacsak nem szól mellette valamilyen sajátos bizonyíték (*Rétorika* 2.23. 1400a). Isten Fiának halála és feltámadása teljességgel valószínűtlen esemény volt. Az a tény azonban, hogy az apostolok erről a valószínűtlen eseményről mégis úgy tudósítanak, mint ami valóban megtörtént, hihetővé teszi. Azért tanúskodnak a képtelenség mellett, mert megtapasztalták a valóságát.

A mi hitünk az első tanítványok hite. A mi hitünk Isten egyházának bizonyosságára alapozódik. Hitünket megelőzi a Találkozás, és ebből a hitből megértés fakad. Ha nem hiszünk, nem értünk, ahogyan Püncösdig az első tanítványok is bizonytalankodtak. Nem azért, mert esztelenség, ami történt, hanem mert a dolgok mélyébe az van belevésve, hogy a megértés Találkozásból fakadhat. A mi hitünk sem esztelen hit, hiszen minden dokumentumunk, minden forrásunk azt támasztja alá, hogy a zsidó-keresztények kezdetben maroknyi közössége pontosan abban a Jézusban hitt, amely Jézusról később, az első század közepétől kezdve, amikor a szükség úgy kívánta, írásaiban is beszámolt. És ez a Jézus nem más, mint a kereszten meghalt, sírba helyezett, feltámadt, és az Atya jobbán ülő Fiú, akinek nevére *hajoljon meg minden térd az égben, a földön és az alvilágban, és minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus az Úr! az Atyaisten dicsőségére* (Fil 2,1–11).